

Roman Cílek

Edice Český ČAS

SLUŽEBNÍCI ZLA

Pohled do zákulisí nacistických tajných služeb

Roman Cílek

SLUŽEBNÍCI ZLA

Pohled do zákulisí nacistických tajných služeb

Roman Cílek

SLUŽEBNÍCI ZLA

Pohled do zákulisí nacistických tajných služeb

*Zlo, jež lidé páchají, je přežívá.
Dobro je mnohdy pohřbeno
spolu s jejich kostmi.*

William Shakespeare

Copyright © Roman Cílek, 2014

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2014

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2014

© Nakladatelství ČAS, 2014

ISBN 978-80-7475-034-2

Těmito slovy nás Oscar Reile vrací k příběhu údajného majora Antona Horvatha, protože jednou z hlavních základen sovětské zpravodajské práce proti Německu bylo – Československo.

„Jestliže vás může Behrends dočasně postrádat,“ řekl prý Heydrich Naujocksovi, když ho přijal ve své pracovně, „podívejte se na Horvathovu záležitost důkladněji.“

„V Praze?“

„Ano. Ale žádné násilí, klidnou hlavu.“

Zdá se, že náčelníka sicherheitsdienstu případ opravdu přitahoval. A líbila se mu zřejmě i iniciativa mladého muže, který už jednou dokázal zvolit vhodný okamžik ke svému sdělení. Neuškodí, když si teď své schopnosti vyzkouší v náročnějším terénu. Kdyby se podařilo dokázat, že důstojníci německé armády zásobují onoho Čecha informacemi, které se pak dostávají do Moskvy, dostal by tím on, Heydrich, do rukou cenný argument. Zabodoval by především proti Canarišovi, dokázal by malé schopnosti jeho abwehru na poli kontrarozvědky podobným způsobem, jako před časem demonstroval neschopnost Dielsova gestapa na úseku obrany proti vnitřnímu nepříteli. Kdo by po takovém úspěchu mohl sicherheitsdienstu vyčítat, že nedodrжуje dohodnuté „desatero příkázání“? Kdo by se odvážil připomínat, že ani sledování vojenských přidělců u zahraničních zastupitelských úřadů v Berlíně, na jehož základě se přišlo Horvathovi na stopu, nepatří podle „desatera“ do náplně SD?

„Chci vědět,“ ukončil SS-brigadeführer rozhovor se svým podřízeným, „jestli Horvath dostává nějaké zprávy či důvěrné materiály. A jestli ano, tedy od koho. Kdo v našem táboře je zrádce. Rozumíte mi, Naujocksi?“

Slova byla zbytečná, stačilo přikývnout.

O dvaatřicet hodin později vystupoval Alfred Helmut z berlínského rychlíku na nádraží v Praze. Lhal by sám sobě, kdyby tvrdil, že se cítil nadmíru dobře a bezpečně. Za dobu, kterou prožil v činné službě u SD, už věděl, co všechno může potkat špiona v cizí zemi. Že ho může divnou shodou náhod přejet auto, že se může přiotrávit nevinně vyhlížejícím biftekem, že může být od prvních okamžiků sledován a ve vhodné chvíli unesen, zatčen a nevybíravým způsobem vyslýchán... Ubytoval se v hotelu a druhého dne ráno zatelefonoval zdejšímu spolupracovníkovi sicherheitsdienstu, který nedlouho předtím dodal poslední zprávy o Horvathovi. Naujocks a jeho poválečný životopisec Peis přirklí tomuto muži

nadmíru „české“ jméno Borg. Setkali se v hotelové kavárně a našli si tam klidné místo stranou ostatních hostů.

„Vaše informace o majorovi, který nás zajímá, byla pozoruhodná. Náležitě ji oceníme,“ začal Naujocks.

„Jsem rád...“

„Zjistil jste v tom směru něco nového?“

„Zatím ne,“ odpověděl agent. Byl to nevelký, dobře oblečený člověk se širokými rameny.

„Chtěl bych se s ním osobně sejit. Co nejdříve! Můžete to zařídit?“

„Snad ano. Kdo jako máte být?“

Krycí legendu měl Naujocks připravenou. Nic bůhvíjak originálního, ale major Horvath zřejmě nepatřil k ostříleným profesionálům.

„Namluvte mu, že i já dělám pro Rusy. A že bych mu mohl v lecčems pomoci.“

„Dobře. Za nic neručím, ale pokusím se. Navečer v šest vám zavolám do hotelu.“
Rozhovor o šesté byl potom krátký. Borg řekl:

„Za půl hodiny. Na stejném místě.“

Přidržíme-li se skutečností, jak nám je předkládá k uvěření Günther Peis, je vše následující jakoby opsáno z nepřiliš dobrého špionážního románu.

Horvath byl prý vysoký, měl prošedivělé vlasy, hluboké, modré oči, výrazná postava v uniformě, tedy džentlmen, nikoli typ najatého agenta. Přivedl s sebou sestru Pavlu. Ta byla tmavovlasá, rozkošná, měla zářivě krásné oči a ušlechtilý zjev, mluvila dobře německy a její hlas Naujockse rozechvíval.

„Doufám, že nemáte nic proti tomu, že jsem se s bratrem svezla. Nikdy mne nikam nevezme. A přitom mu uniforma sluší, ne?“

„Velmi mne potěšilo, že jste přišla,“ odpověděl Alfred Helmut.

Zprostředkovatel Borg se za chvíli omluvil a odešel. Ani oni nezůstali v hotelové kavárně. Jeli taxíkem do staré části města s úzkými uličkami... Tichá restaurace se svíčkami na stolech... Když je Pavla na okamžik opustila, major se zeptal:

„Líbí se vám?“

„Neumím si představit, komu by se nelíbila. Je obdivuhodná.“

„Ale připojila se k tomu, co dělám, sama, nijak jsem ji nepřemlouval. Spíš naopak. Myslím si, že by stačilo, kdyby v tom byl namočen jen jeden z nás.“

Alfred Helmut Naujocks naráz vystřízlivěl. I Pavla tedy tak či onak pracuje pro Rusy. Začal více myslet na svůj úkol a hledal příležitost k důvěrnému rozhovoru s Horvathem. Podařilo se mu to sice až pozdě v noci, ale výsledek předčil očekávání. Major zřejmě ještě nestrávil násobilku agenta a byl bezmezně důvěřivý.

„Vše mi vychází,“ chlubil se. „Snad bych jenom potřeboval trochu víc peněz na výdaje,“ svěřoval se muži, kterého považoval za vyššího emisara sovětské rozvědky. „Zejména pro jednoho z mých informátorů, jehož matka byla Češka. Je to důstojník luftwaffe a pracuje v tajném štábu u Lübecku. Dodává vynikající zprávy a rád bych mu přispěl...“

„Pokusím se,“ naznačil Naujocks a napadlo ho, že muž z německého letectva, o kterém hovořili, už asi nebude žádné peníze potřebovat – na popraviště se dá jít i s prázdnou portmonkou. „Máte ještě nějaké problémy, kde bych vám mohl být nápomocen?“ zeptal se.

Ukládal si do paměti údaj za údajem. Jméno příležitostného kurýra, tři další spolupracovníci z kruhů wehrmachtu...

Jeho zdejší posláni bylo v podstatě splněno. Vlastně snadněji než předpokládal. Stále však nemohl uvěřit, že by v celé záležitosti byla zapojena také Pavla. Tak kouzelné stvoření... Po dvou lahvích tokaje se uvolnili a Alfredovi se ani trochu nechtělo do hotelu. Ještě tedy popíjeli v Horvathově bytě a pak šel Naujocks s Pavlou prázdnými ulicemi Prahy. Bylo teplo, blížila se bouřka. Pozvala ho k sobě na kávu. Do hotelu se vrátil teprve před ránem.

Pak už prý následoval jen epilog.

Po návratu podal podrobnou a nic nezamlčující zprávu. Brigadeführer Heydrich byl spokojený a naznačil Naujocksovi, že s ním počítá pro další, už zcela samostatné akce. Sledování podezřelých dostal na starost dr. Behrends. Zakročilo se proti nim až za tři měsíce – když už měli k dispozici dostatek usvědčujících důkazů. Obvinění se přiznali a soud byl nemilosrdný. Reinhard Heydrich zvítězil v jednom z prvních kol svého dlouhodobého souboje s Canarisem, abwehrem a vrchním velením wehrmachtu.

Alfred Helmut Naujocks obdržel zvláštní finanční odměnu. A dostalo se mu do rukou i závěrečné vyhodnocení celé operace. Celkem šest zatčených. Tři důstojníci, tři civilové. Na posledním řádku v seznamu tvrdě potrestaných byla prý uvedena spojka, kterou zadrželi v rychlíku z Berlína do Prahy a při zacílené osobní prohlídce u ní našli ruličku mikrofilmů.

Zneškodněná, likvidovaná spojka se jmenovala Pavla Horvathová.

Uzavírala se tím první z „československých epizod“ v kariéře Alfreda Helmuta Naujockse. Brzy následovaly další.

Koncem roku 1934 ho Heydrich pověřil zvláštním úkolem. Měl odjet do Prahy a zastřelit dr. Strassera, osobního Hitlerova nepřítele a někdejšího vysokého

funkcionáře nacistické strany, který se od hnutí odtrhl. Naujocks si jako pomocníka vybral Wenera Götsche, odjeli do Československa a kontaktovali jednoho z agentů gestapa, pohybujícího se ve Strasserově okolí. Nakonec však ke splnění úkolu nedošlo, protože Strasser měl důkladně zajištěnou svou bezpečnost.

Nezvládnutí úkolu Heydrich Naujocksovi ostře vytkl.

Příležitost k rehabilitaci se naskytla o několik týdnů později. Z československého území působila protihitlerovská ilegální vysílačka. Zjistilo se, že patří právě skupině Otty Strassera, nazývané Černá fronta, a že jejím operátorem je jistý Ing. Formis, původem ze Stuttgartu. Prostřednictvím několika dalších zpravodajských kontaktů se podařilo odhalit i umístění této vysílačky: hotel Záhoří nedaleko Štěchovic. Naujockse pak pověřili jednoznačným úkolem: Formise unést do Německa, anebo ho na místě zlikvidovat. Za spoluúčastníky si zvolil Götsche a svou pravděpodobně ne zcela zasvěcenou přítelkyni Käsbachovou. V lednu 1935 Naujocks a Götsch přepadli dr. Formise v pokoji hotelu Záhoří, zavraždili ho a podařilo se jim bez problémů uniknout do Německa.

Rozkaz byl splněn.

V té chvíli Naujocks ještě zdaleka netušil, že přijde čas, kdy mu tento jeho čin značně znesnadní osobní situaci.

Nyní se vše zdálo nadějně...

Pracovníkům tajných služeb nacistického Německa s každým dalším rokem přibývalo povinností. Při pohledu na východ je především zajímalo dění v Sovětském svazu. A nejen zajímalo: brzy se naskytla příležitost pokusit se je také ovlivnit. Přímou i nepřímou.

Kapitola III.

Hra o maršála

Tragicky se rozuzlilo sovětské pozdní jaro roku 1937.

Dvanáctého června vydala agentura TASS zprávu o moskevském soudním přelíčení, které den předtím v devět hodin ráno začalo a hned odpoledne skončilo: „Zvláštní tribunál Nejvyššího soudu SSSR uznal všechny obžalované, jmenovitě Tuchačevského, Jakira, Uboreviče, Korka, Ejdemana, Feldmana, Prima-kova a Putnu, vinnými porušením vojenské přísahy, zradou rudých dělníků a rolníků, zradou vlasti, a odsoudil všechny obžalované ke ztrátě vojenských hodností a obžalovaného Tuchačevského ke ztrátě maršálské hodnosti. Všichni obžalovaní byli pak podle nejvyššího výměru trestu odsouzeni k smrti zastřelením.“

Muži, o kterých se v textu komuniké hovořilo, přežili rozsudek jen o několik málo hodin. Následující noci je na neznámém místě postřílela popravčí četa.

V celém světě se okamžitě vyrojily nesčetné, více či méně fantastické dohady o pozadí tohoto krutého zásahu proti špičkovým představitelům sovětské ozbrojené moci. Pozornost v tomto směru se čím dál víc, a vlastně dodnes, soustřeďovala na Stalinovu osobu.

Daleko od Moskvy, ve městě nad Sprévou, se všem hypotézám povýšeně usmívalo několik málo zasvěcených. To, co se přihodilo, považovali – ať už právem, nebo ne – za výsledek svého skrytého usilování, za snad největší úspěch, jakého se nacistickým tajným službám podařilo dosáhnout. Spokojený musel být, zdá se, i Alfred Helmut Naujocks. Také já, myslel si, jsem k výsledku přispěl svým dílem. Na druhé straně si však jistě uvědomoval rizikové faktory skutečnosti, že je nyní zase o něco zasvěcenějším nositelem nejvyšších říšských tajemství.

Anebo že by bylo všechno, od počátku až do konce, docela jinak?

PO KIROVOVĚ SMRTI

První prosincový den čtyřiatřicátého roku.

Na chodbě paláce ve Smolném se ozývá několik výstřelů, následují výkřiky, dupot okovaných bot, nervózní povely.

Scenérie tolik podobná každému jinému útoku na život politika či jiného veřejného činitele. V tomto případě to byl atentát, jehož zákulisí zřejmě nikdy nebude do všech podrobností objasněno. Jeho obětí se stal osmačtyřicetiletý Sergej Mironovič Kirov, člen politbyra bolševické strany, tajemník jejího ústředního výboru a předák leningradské městské stranické organizace, revolucionář a politik, považovaný i za možného Stalinova nástupce. Kirovova vraha Leonida Nikolajeva sice před atentátem dvakrát zadrželi příslušníci bezpečnostních složek NKVD a při osobní prohlídce u něho dokonce našli zbraň, ale pokaždé ho za záhadných okolností propustili, takže mohl nakonec proniknout až na chodbu paláce a vykonat svůj čin.

Řetěz mrtvých tím však zdaleka nekončil.

Atentátníka Nikolajeva, údajně přívržence zinovjevské opozice, bez dlouhého otálení odsoudili k trestu smrti a popravili. Nikdo se nedozvěděl – a ani se po tom vlastně příliš nepátralo –, kdo mu vtiskl do ruky zbraň. Při nastražené autonehodě brzy poté zahynul velitel osobní ochrany Sergeje Mironoviče Kirova. Vzápětí stihly kulky ty, kteří nehodu připravili. „Tři nebo čtyři vrstvy lidí kolem vraždy Kirova byly navždy umlčeny,“ říká o tom o několik generací později historik Dmitrij Volkogonov. Záhadný atentát, oficiálně tehdy prohlášený za dílo zorganizované teroristickou skupinou trockistů, poskytl nedůvěřivému, chorobně ctižádostivému a po bezvýhradné moci toužícímu Stalinovi záminku k zahájení generální ofenzivy proti všem, kteří mu stáli – či třeba jen mohli stát – v cestě.

Postupně se započalo s uplatňováním zvláštních trestních zákonů a opatření, umožňujících pronásledovat a likvidovat vlastně kohokoliv, vznikly mimosoudní orgány, které prakticky nikomu neskládaly účty ze své činnosti. Jestliže se až do té doby používalo represivních metod hlavně při násilné kolektivizaci a k zacílenému zlomení odporu rolníků, po Kirovově smrti se daly do pohybu nekonečné a stále se stupňující vlny čistek, zatýkání, věznění a poprav, během nichž zahynuly desetitisíce lidí.

Život velké země, k níž se upínaly idealistické naděje značné části světa, se začal nuceně vtěsňovat do úzkých forem představ a činů muže, který si sám kdysi vybral jméno symbolizující ocel.

Byla tu však rozsáhlá a nezanedbatelná složka sovětské společnosti, která si stále ještě zachovávala poměrnou samostatnost a snad se dá říci i nedotknutelnost, vyplývající především z prestiže jejích vůdčích osobností.

Je řeč o Rudé armádě, přirozeně...

Počet obětí čistek v ozbrojených složkách představoval pouhý zlomek proti tomu, co se dělo v jiných oblastech. Někteří vysocí velitelé, jako například Vasilij Konstantinovič Bljucher na Dálném východě, se dokonce veřejně postavili i proti krutým výstřelkům při kolektivizaci, aniž by je za to stihl trest. Pětinu důstojnického sboru tvořili veteráni občanské a protiintervenční války, kteří zaujímali klíčové pozice a těšili se značné vážnosti a úctě. Po nástupu Hitlera k moci, tváří v tvář realitě možného válečného nebezpečí, navíc počty Rudé armády strmě narůstaly, což nemohlo zůstat bez vlivu na její postavení ve společnosti. V září 1935 došlo k obnovení vojenských hodností a podařilo se také prosadit ustanovení, že k zatčení kteréhokoliv z velitelů může dojít jen s výslovným svolením lidového komisaře obrany. Důstojníci získali zpět většinu svých nedělitelných pravomocí, političtí komisaři v armádě odpovídali nyní pouze za propagandistickou a agitační práci, a byla rovněž zavedena hodnost maršála, což zpočátku naráželo na odpor.

Mezi prvními získal toto nejvyšší vojenské postavení muž atletické postavy, s krátce přistřiženými černými vlasy a silnými rty: potomek staré ruské šlechty Michail Nikolajevič Tuchačevskij.

Za první světové války Tuchačevskij velel rotě, při protiútoky Němců v únoru 1915 padl do zajetí a prošel řadou internačních táborů. Několikrát se pokusil o útek, takže ho vězňatelé nakonec převezli do přísně střeženého tábora v Ingolstadtu, kde se mimo jiné setkal s budoucím francouzským generálem a politikem Charlesem de Gaullem. Po návratu do vlasti vedl Tuchačevskij ve dvacátém roce bolševickou ofenzivu proti Varšavě, která ztroskotala, za což jej někteří jeho názoroví protivníci ne zcela oprávněně kritizovali. V sovětském státě se potom Tuchačevskij stal jedním z vůdčích duchů rozvíjející se vojenské vědy. Inteligence, rozhled, kritický duch, to vše přispělo k tomu, že vyrostl ve vynikajícího vojenského teoretika a získal značnou autoritu v Sovětském svazu i v zahraničí. Byl představitelem moderního pojetí vojenské teorie i praxe, zdůrazňoval úlohu nové techniky v boji, zasazoval se o rychlý růst sovětského letectva a dal podnět k rozvoji výsadkových jednotek.

Do značné míry také Tuchačevského zásluhou dosáhla Rudá armáda v druhé polovině třicátých let v mnoha směrech lepších kvalit než vojska většiny západoevropských zemí. V době, kdy se podceňovala bojová úloha tanků – francouzští specialisté například z války ve Španělsku vyvozovali, že „s lahví benzínu za tři franky lze tankům úspěšně čelit“ –, kladl Tuchačevskij důraz na rozvoj této perspektivní zbraně. Přední autorita v tomto směru, německý „pancéřový generál“

Hans Guderian, o tom už v pětatřicátém roce napsal: „S počtem okolo deseti tisíc pancéřových vozidel stojí ruská armáda v čele všech armád a daleko překonává Anglii nebo Francii.“

Na podzim 1936 se v Bělorusku konaly rozsáhlé manévry. Velitelským kruhům armády se podařilo potlačit špionománii některých politických předáků a prosadit pozvání vojenských delegací Francie, Itálie a Československa. Byla to skvělá prosovětská reklama. Opět se tu totiž prokázala připravenost vojsk a zejména schopnosti velitelských kádrů. Československý generál Vojtěch Luža, pozdější hrdina domácího antifašistického odboje, prohlásil: „Vaše tankové jednotky plně ovládají techniku a ukázaly vysokou technickou zralost v podmínkách současného boje.“ Rovněž známý francouzský odborník Pierre Cot nacházel pro sovětské vojáky jen slova pochvaly: „Lidé, kteří jsou značně zblhlí v moderní doktríně a moderní technice. Jejich velitelé jsou mladí, s dobře vyvinutým kritickým smyslem, čiší z nich inteligence a energie.“ Anglický generál Archibald Percival Wavel k tomu v moskevské Pravdě napsal: „Váš velitelský sbor je mladší než ve většině ostatních armád včetně anglické. To je velmi pozitivní tah. Vojsko potřebuje mladé a fyzicky silné kádry důstojníků.“

Zárijové manévry v šestatřicátém roce zkrátka ukázaly, že s Rudou armádou je nutné teď i v budoucnu vážně počítat.

Na evropském kontinentě byla však ještě další země, jejíž představitelé hodlali vybudovat neporazitelnou armádu se všemi výlučnými znaky priority. Nejmodernější, nejmocnější, nejschopnější: armádu, která by byla schopna uskutečnit světovládné plány. Bylo to Německo. Maršál Tučačevskij od počátku patřil k těm, kteří naléhavě upozorňovali na růst německé ozbrojené síly, a požadoval zachovat krok s tempem výstavby reichswehru a později wehrmachtu. Hitler a jeho spolupracovníci jistě taková stanoviska sovětského vojévůdce nepřijímali s radostí a uvítali by bezesporu každý čin, který by vedl k oslabení potenciálního protivníka.

Čin pokud možná co nejskrytější.

Situace na evropské mocenské scéně měla totiž značně komplikovanou, nikoli černobílou a v jistém slova smyslu i paradoxní podobu. Po první světové válce a odražené intervenci se ocitl Sovětský svaz v určité izolaci. Do podobného postavení, spojeného navíc i s omezujícími ustanoveními versailleské smlouvy z roku 1919, se však přirozeně dostalo i prohrou zlomené Německo. Dva dočasní outsideři evropské politiky tím byli nepřímou donuceni ke spolupráci a v dubnu 1922 uzavřeli v Rappalu smlouvu, vedoucí mimo jiné k značnému rozšíření hospodářských styků. V rámci tohoto sblížování docházelo ke kontaktům také mezi

armádami obou zemí, k výměně zkušeností na různých úrovních. A právě Michail Nikolajevič Tuchačevskij podobně jako jiní navázal v té době četné neformální vztahy s některými německými vojenskými odborníky a teoretiky. Poté, co v zá-
pase o moc zvítězili v Německu hitlerovci, netající se svými výbojnými záměry
směrem na východ, oficiální styky mezi Sovětským svazem a „třetí říší“ sice poněkud
ochladly, oboustranně se utlumily, osobní vazby však zcela jistě přetrvávaly.
Také díky tomu byl Tuchačevskij informován lépe než někteří jiní sověšští vojen-
ští předáci a dokázal své znalosti uplatňovat.

Je dějinným paradoxem, že právě on, koho později v inscenovaném procesu ob-
viní, že s úmyslem uškodit přečenoval nepřítele a záměrně zveličoval jeho mož-
nosti, byl naopak vojevůdcem a stratégem, který protivníka nejen důkladně stu-
doval, ale také naprosto reálně odhadoval jeho možnosti. Již v polovině třicátých
let při uplatňování koncepce strategické válečné hry tvrdil, že Němci by v případě
války byli schopni postavit na dvě stě divizí. To bylo v době, kdy hitlerovci ještě
snad ani neuvažovali o útočném plánu „Barbarossa“ a kdy sovětská rozvědka ne-
měla bližší údaje o jejich agresivních koncepcích. Tuchačevskij tehdy posuzoval
vojenskou sílu wehrmachtu velmi reálně: „Víme tedy, že v létě 1935 bude mít Ně-
mecko k uskutečnění svých dobovačných a poválečné úmluvy smazávajících plánů
armádu o síle minimálně 848 000 mužů. To je o 40 procent víc, než má Fran-
cie, a početně téměř stejně tolik jako Sovětský svaz, který má ve všech druzích
zbraní 940 000 mužů, přestože v SSSR je dvaapůlkrát víc obyvatel než v Německu
a na území Sovětského svazu by se vměstnalo několik desítek německých států.“

O tom, jak nebezpečným soupeřem by Hitler mohl být, hovořil maršál Tuchačev-
skij také ve svém rozboru probíhající vojenské reformy, který přednesl před vysokými
sovětskými činiteli 15. ledna 1936. Na základě mnoha skutečností a racionální
úvahy zde velmi přesně určil příští vývoj na starém kontinentě a především
klasifikoval nacistické Německo jako „zemi, která proti nám nepochybně dříve či
později uplatní požadavky vymáhané silou“. Tuchačevského jasnozřivá varování
stála v protikladu ke Stalinovu nevyjasněnému postoji k otázkám evropské bu-
doucnosti, a nepřímou ho tak stavěla do ponižující role neznalého váhavce.

Lze se tedy divit, že schopný a přímočaře jednající i vystupující maršál k sobě
přitahoval pozornost – ale současně na mnoha stranách probouzel i nenávisť?

Třiatřicátého ledna šestatřicátého roku oznámili v Moskvě, že pohřbu anglic-
kého krále Jiřího V. se zúčastní dvoučlenná sovětská delegace. Tvořili ji komisař

zahraničních věcí SSSR Maxim Maximovič Litvinov a maršál Michail Nikolajevič Tuchačevskij. Zatímco Litvinov splnil úkol na standardní úrovni, maršálovo putování po Evropě vyvolalo mnoho dohadů.

Navštívil totiž nejen Velkou Británii, ale i Francii a především Německo.

„Poznali jsme, že tento člověk ze země nám tak vzdálené a těžko pochopitelné má v sobě osobitý šarm, což mu na mnoha místech otevírá dveře,“ napsali o něm v londýnském večerníku. Totéž se ozývalo i ze země za Lamanšským kanálem, kam ho pozval sám generál Gamelin. Tuchačevskij si tady prohlédl několik zbrojních továren a letišť, setkal se také s bývalými francouzskými válečnými zajatci, z nichž mnohé osobně znal z doby svého zajetí. Veřejně přiznal, že by rád viděl sovětsko-francouzské sblížení, ale též neskrýval své osobní styky s vyššími německými důstojníky a s profesionálním uznáním mluvil o vzestupu wehrmachtu.

V Anglii i ve Francii sledovali novináři snad každý maršálovův krok. O jeho pobytu v Německu se naproti tomu neví zcela nic hodnověrného.

Samé dohady.

Prý se setkal s generálem Wernerem von Blombergem a jeho nejbližšími spolupracovníky a bez úspěchu usiloval o kontakty ještě mnohem významnější.

O pár měsíců později, 12. srpna 1936, se blízký fűhrerův důvěrník maršál Hermann Göring „náhodně prořekne“ a svěří náměstkovi polského ministra zahraničí Janu Szembekovi, že „Tuchačevskij se pokoušel prosadit setkání s Hitlerem, což mu nevyšlo“, ale to mohla být stejně tak pravda, jako záměrně naservírovaná lež. Na druhé straně se nelze divit, že pobyt vysokého sovětského vojenského činitele v Berlíně umožnil zrod různých spekulací. Již v předcházejícím roce přece VII. kongres Komunistické internacionály jednoznačně odsoudil hitlerovský režim a Dimitrovovými ústy ho vyhlásil za nepřítele pokrokových lidí na celém světě. A teď sem najednou přijíždí sovětský maršál! Navíc se jistě uvažovalo i o tom, že Tuchačevskij zřejmě nemohl hlavní město „třetí říše“ navštívit jen na základě osobního rozhodnutí, aniž by k tomu získal souhlas přinejmenším svého bezprostředního nadřízeného, jímž byl lidový komisař obrany Kliment Jefremovič Vorošilov. A právě Vorošilov patřil vedle Molotova a Kaganoviče k nejvyššímu „Stalinovu okruhu“, který tyranovi nejen našeptával, ale spolu s ním i rozhodoval. Až se o rok později, v sedmatřicátém, na plenárním zasedání ústředního výboru strany předloží seznamy osob, určených k zastřelení bez soudu, budou na nich podpisy Stalina, Molotova, Kaganoviče a Vorošilova.

Vraťme se však do Berlína na počátek roku 1936. Není tedy známo, k jakým závěrům se došlo při jednání Tuchačevského s německými generály a zda se vůbec

dospělo k nějakým závěrům. Není ani známo, co o tom Tuchačevskij po návratu v polovině února hlásil Vorošilovovi, případně jiným.

Jen jedno je jisté – že ještě v témže roce se začalo v Berlíně s tajnými přípravami doslova monstrózní intriky, která nenapravitelně ovlivní nejbližší osudy maršála Michaila Nikolajeviče Tuchačevského a dalších velitelů Rudé armády.

V horkém moskevském srpnu 1936 stanuli před vojenským tribunálem Nejvyššího soudu SSSR členové takzvaného trockisticko-zinovjevského centra. Zinovjev, Kameněv, Mračkovskij, Smirnov a dvanáct dalších zasloužilých bolševiků-revolucionářů, donedávna blízkých Stalinových spolupracovníků. Kladli jim za vinu atentát na Kirova, úmysl zavraždit další přední představitele strany a vlády a vytvoření organizace řízené zvenčí odpadlíkem Lvem Davidovičem Trockým a tajnými službami fašistického Německa.

Pět dnů soudního řízení. A šest rozsudků smrti zastřelením.

První skutečný monstrproces, aranžovaný smutně proslulým generálním prokurátorem Andrejem Januarjevičem Vyšinským, měl sice ještě daleko k dokonalosti, leccos tu v režii zadržlo, ale vynesené tresty ukazovaly, že sedmapadesátiletý Josef Vissarionovič Stalin, vlastním jménem Džugašvili, již začal politické, názorové i osobní spory řešit kulkami popravčích čet. Během přelíčení se mluvilo také o armádě. Zatím jen v náznacích. Sám Stalin prý už předtím dvakrát osobně naléhal na obžalovaného Mračkovského, veterána občanské války, aby prozradil další spiklence. Pozornost se potom obrátila k veliteli jezdeckta Schmidtovi, kterého v srpnu šestatřicátého roku zatkli a od té chvíle ho již nikdo nikdy nespatriil. Zmizel doslova beze stopy a stal se tak první význačnější obětí teroru v řadách Rudé armády.

Tyran však stále ještě nebyl s průběhem čistky spokojen.

Pětadvacátého září 1936 proto – po poradě s Andrejem Alexandrovičem Ždanovem – odeslal ze Soči do hlavního města tajný telegram, v němž obvinil vedoucí pracovníky NKVD, ústředny sovětské Státní bezpečnosti, že se při demaskování trockistů a zinovjevců neodpustitelně opozdili o plné čtyři roky. Byl sesazen a později i popraven šéf NKVD Gennadij Jagoda a na jeho místo nastoupil charakterově o nic lepší Nikolaj Ivanovič Ježov. Stalinův telegram se stal popudem k vystupňování doslova křečovitě snahy odhalovat ve všech složkách společnosti skryté vnitřní nepřátele.

Zatčených přibývalo geometrickou řadou.

Mezi mnoha jinými zadrželi v podzimních dnech šestatřicátého roku i sovětského vojenského přídělence v Londýně generála Vitalije Putnu, dobrého přítele a spolubojovníka Tuchačevského z let občanské války. V této době, kdy již lidé ze speciálních složek přesvědčovali své vězně, že si nemusejí sami na nic vzpomínat, neboť „NKVD připraví návrh do všech podrobností, budete si to muset jenom pečlivě nastudovat,“ nutili Vitalije Putnu, aby vypovídal o Tuchačevského spolupráci s britskou zpravodajskou službou. Zatím však při rozsáhlejší odhalování špiónů v armádě neuspěli. Narazili na soudržný odpor velitelských kádrů. První kolo měření sil mezi Stalinem a generalitou skončilo nerozhodně. V kuloárech se přestalo šeptat o tom, že v nejbližší době přijde na řadu proces s dosud nedotknutelnými vojenskými činiteli. Ukázalo se, že k tažení proti velitelským špičkám Rudé armády v duchu Stalinových představ bude zapotřebí mnohem důkladnější přípravy.

Lavina strachu, nedůvěry a vzájemného podezírání zatím narůstala do zcela iracionální podoby. Padli už i první z těch, kteří se na teroru bezprostředně podíleli. Na přímý Stalinův pokyn vytvořil Nikolaj Ivanovič Ježov zvláštní komando pro radikální čistku ve skupině, která realizovala všechny ostatní čistky. Vlci se začali požírat navzájem. Prostřednictvím speciálních bezpečnostních složek, které stály mimo státní aparát i stranu a nepodléhaly žádné kontrole, mohl vládce země jednat skutečně jen a jen podle své vůle a okamžitého rozmaru. Na plenárním zasedání ústředního výboru v únoru až březnu 1937 došlo k rozhodujícímu střetnutí, v němž byl s konečnou platností poražen i Nikolaj Ivanovič Bucharin, Stalinův názorový odpůrce, populární a vzdělaný politik. Bucharin sice již krátce předtím pozbyl politické moci a nemohl svého mocného odpůrce ohrozit, ale veřejně se stavěl k jeho postupům kriticky, čímž si vysloužil tyranovu nenávisť. Na tomto plenárním zasedání Stalin prohlásil, že nepřátelé – nechť se maskují jakýmkoliv praporem, trockistickým, nebo bucharinovským – přestali již dávno být politickým směrem v dělnickém hnutí a stala se z nich bezzásadová a proradná banda profesionálních škůdců, diverzantů, špiónů a vrahů. Je prý proto pochopitelné, že zmíněná individua a jejich pomocníky bude třeba čím dál nemilosrdněji potírat a i s kořeny je likvidovat jako vřed na těle dělnické třídy a vlastizrádce.

Stalinova chorobně nenávislná, bojechtivá slova v březnu sedmatřicátého roku – tedy v době, kdy už si italsí fašisté podrobili Habeš a společně s hitlerovci intervencí podporovali nacionalistické povstání ve Španělsku, v době, kdy bylo tolik třeba sebezáchovné jednoty – otiskla moskevská Pravda. Přímochařejší impuls k válce proti vlastním lidem a jejich přirozeným spojencům snad už ani nemohl být vysloven.

PRVNÍ KROK UČINIL VYŠINSKIJ

Již několik týdnů předtím, na sklonku ledna 1937, začalo přelíčení se sedmnáctičlenným „protisovětským trockistickým centrem“ Pjatakova, Radeka, Sokolnikova, Serebrjakova, Muralova a dalších, proces, při němž Vyšinskij – řečeno slovy Louise Aragona – „úplně přepsal dějiny od roku 1918“. A právě v průběhu tohoto líčení, při výslechu známého revolucionáře a politika Karla Bernardoviče Radeka, padlo poprvé jméno Michaila Nikolajeviče Tuchačevského. Je vskutku pozoruhodné, v jaké podobě k tomu došlo.

Vyšinskij: „Obžalovaný Radeku, ve svém svědectví jste řekl: ‚Roku 1935... jsme se rozhodli svolat poradu, ale předtím v lednu... mne z pověření Tuchačevského vyhledal Vitalij Putna...‘ Zajímá mne, v jaké souvislosti jste uvedl jméno Tuchačevského.“

Radek: „Tuchačevskij dostal od vlády nějaký úkol, pro který nemohl získat potřebný materiál, ten jsem měl pouze já. Zavolal mi a optal se, zda tímto materiálem disponuji... Proto ke mně poslal Putnu. Tuchačevskij pochopitelně neměl ani ponětí o roli Putny, ani o mé zločinecké úloze...“

Vyšinskij: „A Putna?“

Radek: „Byl členem protisovětské organizace...“

Vyšinskij: „Takže Putna k vám přišel z pověření Tuchačevského v úřední záležitosti, a to bez jakékoliv souvislosti s vašimi činy, protože on, Tuchačevskij, s nimi neměl co dělat?“

Radek: „Tuchačevskij s nimi nikdy neměl co dělat...“

Vyšinskij: „Vy jste však využil situace, abyste se zabýval svými vlastními záležitostmi?“

Radek: „Ano.“

Vyšinskij: „Rozumím-li vám dobře, pak tedy Putna vyjednával s vaší podzemní trockistickou organizací a k vašim stykům s Tuchačevským došlo jen v souvislosti s faktem, že Putna přišel na Tuchačevského rozkaz v úřední záležitosti?“

Radek: „Potvrzuji a říkám, že jsem nikdy neměl a nemohl mít žádné jednání s Tuchačevským spojené s kontrarevoluční činností, protože znám Tuchačevského smýšlení ke straně i vládě a vím, že je to absolutně oddaný muž...“

Rychlý spád procesu s „protisovětským trockistickým centrem“ nenarušila žádná mimořádná událost, děj plynul klidně a hladce, každý z aktérů plnil přidělenou roli. Obžalovaní s až servilní ochotou vypovídali o svých „zločinných záměrech“,

navzájem se usvědčovali a jejich závěrečná slova, kdy skoro každý sám sobě navrhoval šibenici a hrubě si spílal, byla hodna úst prokurátora Vyšinského, který je žaloval. Zdá se to až nepochopitelné, ale vnější svět – dosud nepoučen něčím podobným – většinou uvěřil. Šalebné iluzi podlehli dokonce i mnozí diplomaté, kteří měli příležitost drama v soudní síni, zakončené třinácti rozsudky smrti, osobně sledovat. „Říkám to zcela otevřeně a nestydím se za to,“ odpověděl po mnoha desetiletích na autorovu přímočarou otázku Zdeněk Fierlinger, někdejší československý vyslanec v Sovětském svazu, „zhlédl jsem většinu moskevských procesů a věřil jsem podstatě jejich obsahu vlastně až do XX. sjezdu. Mnozí to takhle nepřiznají, ale nebyl jsem sám. Vyšinskij byl neobyčejně schopný manipulátor.“ Ostatně také ještě objektivněji uvažující americký velvyslanec Joseph E. Davies oznamoval tehdy svým nadřízeným do Washingtonu: „Mluvil jsem s mnoha, ne-li se všemi členy zdejšího diplomatického sboru, a snad s výjimkou jednoho jsou všichni toho názoru, že postup jasně dokázal existenci politických úkladů a spiknutí ke svržení vlády... Převládá dojem, že bez ohledu na pohnutky, které způsobily tato neobyčejná hromadná přiznání, mluví obžalovaní, celkem vzato, pravdu aspoň zčásti.“

Lze se takto, Fierlingerovými a Daviesovými očima, dívat i na Vyšinského a Radekův dialog o Tuchačevském?

Dnes už z importovaných zkušeností i u nás podrobně známe techniku těchto aranžovaných procesů, takže nepodlehne klamným představám tehdejších diplomatů. Ve výpovědích, předem vykonstruovaných a do posledního slova nacvičených, se neobjevilo jméno Michaila Nikolajeviče Tuchačevského náhodou. Náhoda neměla v těchto záležitostech naprosto žádné místo: byl to důmyslně pospojovaný řetěz a každým procesem se vlastně již připravovaly podmínky pro úder vůči další předem určené a postupně doplňované skupině lidí. To, co musel říci a řekl Karel Radek, je jen školní ukázkou Vyšinského denunciačních metod. Byl tu prostě úkol učinit první tah v útoku proti Tuchačevskému a pokusit se ho zkompromitovat. Proto byl uveden alespoň do vzdálené souvislosti se spiklenci, což už samo o sobě působí negativně. Pak se sice těžkopádným opakováním vysvětlovalo, že vlastně o nic nešlo, že bylo vše úplně nevinné, ale kdo zcela a bez výhrad přijme nápadně horlivé ujišťování jinak zcela prolhaného zločince Radeka, že oblíbený maršál nemá se souzenými osobami a jejich hanebnými skutky nic společného?

Ještě jedna skutečnost je v této souvislosti zaznamenáníhodná. Proces ve věci Pjatakov, Radek a spolčníci se konal v lednu sedmatřicet, připravoval se však už delší dobu, přinejmenším v posledních týdnech předcházejícího roku. Již teh-

dy zřejmě muselo padnout první konkrétní rozhodnutí o tom, že i Tuchačevskij a jeho druhové musí přijít dříve či později na řadu.

Dříve či později?

Raději co nejdříve – ale nikoli uspěchaně.

Josef Vissarionovič Stalin už mnohokrát v životě dokázal, že umí čekat na vhodnou příležitost. Na přelomu let 1936 a 1937 se po neúspěchu prvního tažení opět pokusil prostřednictvím zasvěceného Vyšinského a donuceného Radeka otřást postavením maršála Tuchačevského, a navodit tak atmosféru vhodnou k jeho pádu. Pro další etapu, kdy by se od slov mělo přejít k činům, potřeboval v tomto případě zcela jednoznačné argumenty, jimiž by se nechala přesvědčit nejen neinformovaná veřejnost, ale především ostražitá sovětská generalita. Kdyby totiž velení Rudé armády obvinění svých kolegů prohlédlo, kdyby nebylo otřeseno tíhou průkazných materiálů, mohlo by se postavit na odpor, a situace by se rázem změnila v neprospěch muže, který se nemínil o moc s nikým dělit. Politického činitele lze v zemi, jakou byl v té době Sovětský svaz, zatknout poměrně snadno, stojí za ním obvykle jen jeho jméno, popularita, neorganizovaná masa přívrženců a pár osobních přátel, které je nakonec možné zlikvidovat spolu s ním. Za vyšším velitelem armády jsou však jeho štáby, tisíce důstojníků, divize, roty, zbraně v rukou oddaných vojáků, navíc tu většinou hraje roli i přirozená autorita zasloužilé vojenské osobnosti, vyplývající z předchozích činů. Riskovat úder proti Tuchačevskému a dalším představitelům ozbrojených sil jen pomocí důkazů ze zdrojů NKVD, jimž už v zasvěcených sovětských kruzích nepatřila všeobecná důvěra, se Stalin po předchozích zkušenostech zřejmě neodvážil.

Takže se rozhodl ještě počkat.

Pevně věřil, že čas pracuje pro něho a že řešení patové situace se najde.

Anebo že by jádrem tohoto přesvědčení nebyla jen pouhá víra?

VŠECHNY CESTY VEDLY K HEYDRICHOVI

Předválečná Paříž – Mekka umělců, exulantů i špiónů.

Stala se také útočištěm početné skupiny ruských emigrantů, kteří už zvolna přestávali věřit v návrat do své staré vlasti. Bělogvardějský generál Skoblin patřil k nejnámějším, mimo jiné proto, že jeho manželkou byla někdejší věhlasná sólistka petrohradské dvorní opery Naděžda Plevická. O Skoblinovi se mezi jeho přáteli předpokládalo, že je zpravodajsky zavázán Němcům, teprve později vyšlo najevo, že spolu se svou ženou pravděpodobně obstarával jisté důvěrné služby i pro Sovětský svaz. Mnozí z těch, kteří se pokoušeli objasnit tajemství Tucha-

čevského pádu, vidí ve Skoblinovi muže, který mohl být inspirován k tomu, aby Němcům dodal podvržený údaj o maršálových spikleneckých záměrech vůči vedení sovětského státu, a tím podnítl předáky hitlerovské tajné služby k úvaze, zda by tohoto faktu nemohli využít.

Koncem šestatřicátého roku by asi skutečně stačil pouhý impuls z Moskvy a generál Skoblin by se už postaral o další... Důkazy o tom, že se vše odehrálo přesně takhle, se však skládají z příliš jemné pavučinky náznaků.

Zdržíme-li se však ještě na okamžik u hypotézy, že kompromitace Tuchačevského byla zkusmo objednána v zahraničí, najdeme kromě dvojice Skoblin-Plevická i další cesty k uskutečnění takové operace. Podle líčení někdejšího sovětského rozvědčíka Krivického prý ke konci roku 1936 požádali zástupci NKVD sovětskou vojenskou zpravodajskou službu, aby určila dva ze svých pracovníků, kteří by mohli svými jazykovými schopnostmi, všeobecnými a odbornými znalostmi i vizáží ztělesňovat německé důstojníky. Účel? Blíže nedefinovaná zvláštní akce nejvyššího státního zájmu. Byli určeni dva muži a brzy poté odjeli z Paříže. Po čase se vrátili nazpět, protože se prý jejich posláním odložilo.

Prožili však těch několik týdnů v západní Evropě opravdu v úplné nečinnosti? A proč měli vystupovat jako Němci?

V závěru roku 1936 Moskva náhle obnovila diplomatickou aktivitu ke zlepšení vztahů s Německem. Sovětský obchodní zástupce v Berlíně David Kandelaki začal vyjednávat s říšským ekonomickým expertem Hjalmarem Schachtem a se zástupci německých obchodních kruhů.

Během rozhovorů bylo přece možné ve vhodný čas utrousit pouhých několik vět...

Možností se ukazuje nespočetně, těžko se pro jednu z nich rozhodnout a ostatní jen tak bez váhání smést se stolu. Ať již prvotní informace o údajném Tuchačevského plánu na svržení Stalina přišla do Německa přes kohokoliv a kudykoliv, ať se skrytým záměrem, či jinak, zdá se nepochybná osoba adresáta. Všechny cesty v tomto případě vedly k Reinhardu Heydrichovi. Blížil se konec roku 1936 a vůči všem druhům intrik velmi vnímavý šéf sicherheitsdienstu okamžitě rozpoznal fantastické možnosti, které se tu nabízejí. Jinak ovšem reakce na toto sdělení nebyla ani zdaleka tak jednoznačná. Osvědčený pracovník sicherheitsdienstu Jahnke, který řadu let hrál klíčovou úlohu v německé tajné službě, prý Heydricha varoval. Naznačoval, že generál Skoblin, od něhož měla podle této verze zpráva

přijít, může hrát na dvě strany, a celá věc byla možná zorganizována samotnými Rusy přímo na Stalinův rozkaz. Navíc prý je zvěst o spiknutí značně nekonkrétní, jen samý náznak a žádná fakta.

Heydrich si však nedal říct.

Zaslepovala ho šance získat hned několik triumfů najednou. Oslabit Sovětský svaz a především jeho armádu, významně posílit pozici sicherheitsdienstu a případně získat argumenty pro narůstající soupeření s některými složkami wehrmachtu.

Operace, do které se hodlal pustit, byla však ve svých možných důsledcích natolik závažná, že nemohl o všech aspektech dalšího postupu rozhodnout o vlastní vůli, potřeboval k tomu získat vyšší, ba nejvyšší posvěcení. Na schůzce, která se dle všeho konala již v prosinci 1936, předložil proto celou záležitost svým jediným nadřízeným – Hitlerovi a Himmlerovi. Sám vůdce „třetí říše“, který se nikdy nevzdal záměrů v duchu „Drang nach Osten“, se měl nyní rozhodnout pro nevhodnější postup.

Co tedy učinit? Či naopak neučinit?

Lákavou byla pro Němce představa, že lze s rukama v klíně prostě vyčkat, až opravdu dojde k bratrovražednému boji mezi Stalinem a Rudou armádou, což by Sovětský svaz oslabilo ze všeho nejvíc. Jestliže však Hitler a jeho společníci nenechali událostem volný průběh – a zdá se, jak poznáme, že opravdu nenechali –, pak je tu jediné vysvětlení: nevěřili zřejmě Tuchačevského šancím na zvrát v zemi, možná ani nepřijali bez výhrad zprávu o tom, že se vůbec o něco takového pokouší, a bylo tedy jasné, že sázet na jeho kartu by bylo přespříliš riskantní. Z opačného hlediska tu byla možnost zasadit těžkou ránu armádě, se kterou se tak jako tak budou muset jednou utkat.

Takže?

Ano, podpořit Stalina a denuncovat Tuchačevského.

Reinhard Heydrich si zřejmě odnesl jednoznačný příkaz: „Začněte s realizací svého plánu!“

LÉČKA NA PREZIDENTA

Sicherheitsdienst ovšem potřeboval společníky.

Lhostejno, zda vědomé, či nevědomé...

Zhruba v téže době přijeli do Prahy dva osobní Hitlerovi pověřenci: hrabě Maximilian Karl Trauttmansdorff, vedoucí představitel říšského ministerstva práce, a jeho společníkem byl syn známého německého geopolitika dr. Albrecht

Haushofer. Dostali za úkol předběžně vysondovat u prezidenta dr. Edvarda Beneše možnost uzavření německo-československé dohody.

Setkání skončilo bez valného úspěchu.

V Berlíně nad tím jen pokrčili rameny. Příliš mnoho zřejmě od této mise ani nečekávali, je dokonce pravděpodobné, že führer chtěl pouze nahlédnout do karet tvrdošíjnému protivníkovi, kterého ze srdce nenáviděl a jehož pouhá existence ho dráždila.

A kromě toho...

Nacisté prostě řešili – a zčásti i vyřešili – dvě záležitosti jednou ranou. A prezident dr. Edvard Beneš, aniž by byť třeba jen tušil tragickou podstatu dění, o tom ve svých Pamětech napsal: „Dostal jsem z Berlína neoficiální zprávu v polovici ledna roku 1937 s velmi důvěrným poukazem, že Hitler má nyní jiné jednání, které, podaří-li se, by mělo asi vliv i na naše věci... Jak nám bylo Trauttmansdorffem jeho neuvědomělým prořeknutím vyraženo, bylo to jednání se sovětskými protistalinovskými spiklenci, maršálem Tuchačevským, Rykovem a ostatními. Hitler čekal, že se jednání podaří, a neměl tudíž zájmu na rychlém skoncování jednání ve věcech našich. Bylo by to opravdu změnilo celou situaci Evropy, kdyby se bylo zvrácení poměrů v Sovětském svazu podařilo. Stalin to však včas předešel. Hned jsem tehdy uvědomil sovětského vyslance v Praze Alexandrovského, co jsem se z Berlína... dozvěděl.“

Dnes už víme víc.

Víme, že berlínští intrikáni se hráli s dr. Benešem přímo ďábelskou partii.

Nejenže mohli pod záminkou „jiného jednání“ bez těžkostí odložit sondážní rokování s Prahou a nechat si přitom otevřené dveře pro jeho případnou obnovu v budoucnu, nýbrž Trauttmansdorffovým „neuvědomělým prořeknutím“ přijatelně podvrhli československému prezidentovi zprávu, že Tuchačevskij a jeho společníci vyjednávají s wehrmachtem a dokonce snad přímo s vedením „třetí říše“. Patří k početným ironiím dějin, že v Německu si v tomto případě zvolili za svého nic netušícího partnera evropského státníka, který se dopracoval k reálně pozitivnímu vztahu vůči Sovětskému svazu, i když jistě nelehce a s pocitovými i ideovými výhradami. Právě s tím hitlerovci počítali. Prezidentu republiky, který chtěl čestně dostát československo-sovětské smlouvě z pětáctátého roku, nezbylo nic jiného, než předat získanou šokující zprávu sovětskému vyslanci v Praze Sergeji Sergejeviči Alexandrovskému. Ten už se postaral o další. Současně však dr. Beneš ihned informoval i spojence republiky, ke kterému měl ze všech nejbliž. Francouzskému ministerskému předsedovi poslal po jeho synovi, který náhodou projížděl Prahou, důvěrný osobní dopis, v němž

Léona Bluma upozorňoval na zákulisní jednání mezi špičkami Rudé armády a Němci.

To bylo víc, než zasvěcenci v Berlíně vůbec čekali.

Benešova akce, uskutečněná jistě v dobré vůli, vypointovala další fázi hry o pověst, čest a v důsledcích i život maršála Michaila Nikolajeviče Tuchačevského a jeho spolupracovníků. Nová obvinění proti nim nedodali tentokrát značně již zprofanovaní specialisté z NKVD, dostala se do Moskvy věrohodnými diplomatickými kanály. Oklikou, ale souběžně jakoby i přímo ze samotného Německa.

Ze země, kde zatím netrpělivě čekali na výsledek své léčky.

PADĚLATELÉ

Týdny, měsíce...

Maršálovo postavení mělo zřejmě neobyčejně zdravý kořínek. Nestálo, že v lednu 1937 Tuchačevského jmenovali v procesu s Radekem. Takové spojení obvykle již předem určovalo další osud postiženého, v tomto případě však nedalo lavinu do pohybu. Nestálo varovné, ale přece jen dosud příliš obecné poselství od prezidenta dr. Beneše. Pád Tuchačevského stále nepřicházel. Maršál sice na čas ustoupil do pozadí, ale už v půli března sedmatřicátého roku se opět objevil na veřejnosti a občas dokonce večerel se zahraničními diplomaty. Zdálo se, že generalita nepodlehla ani v tomto kole souboje s nástroji teroru a čistek.

Stalin však zůstal v ofenzivě.

Třetího března 1937 prohlásil před ústředním výborem strany: „K tomu, abychom ve válce vyhráli nějakou bitvu, může být zapotřebí několika sborů Rudé armády, zatímco k tomu, aby se zabránilo těmto vítězstvím na frontě, postačí několik špiónů ve štábu armády.“

Zcela nedvojsmyslnou hrozbou tedy Josef Vissarionovič zodpověděl nabízející se otázku, zda se represálie nakonec ozbrojeným silám opravdu vyhnou, či ne. O dva týdny později mluvil Nikolaj Ivanovič Ježov o nutném opakování pokusů „odhalit a vyvrhnout štábní špióny z vojska“. Sovětský tisk zdůrazňoval, že Rudá armáda musí zvládnout ideové a politické otázky stejně dobře jako svou bojovou techniku, a do omrzení opakoval teze o významu boje proti vnitřnímu nepříteli.

A maršál Michail Nikolajevič Tuchačevskij?

Stále ještě zastával funkci náměstka ministra obrany Klimenta Jefremoviče Vorošilova, v dubnu 1937 ho navíc potčili jmenováním do delegace, která měla odjet

na korunovaci nového britského krále do Londýna. Jádru velení Rudé armády zůstalo dosud ještě nedotčeno.

Tisíce kilometrů od Moskvy se tedy – zdá se – znovu pustili do práce.

Berlín, Prinz Albrecht Strasse 8, šéfova pracovna. Za stolem Reinhard Heydrich, v křesle pro návštěvy jeho podřízený SS-standartenführer dr. Hermann Behrends. Adjutant ohlásil další návštěvu a náčelník sicherheitsdienstu se údajně obrátil rovnou k příchozímu:

„Úkol, který vám svěříme, Naujocksi, musíte zvládnout co nejrychleji a vyžaduje maximální utajení. Sám führer rozhodl, že se o tom nesmí dozvědět nikdo z wehrmachtu. Rozumíte mi?“

Alfred Helmut Naujocks jistě považoval takovéhle věty za zbytečné. Náčelník SD přece ví, s kým mluví.

„Chceme dokázat Stalinovi,“ pokračoval prý Heydrich, „že maršál Tuchačevskij proti němu ve spolupráci s našimi generály připravuje spiknutí. Když nám Stalin uvěří, rozmáčkne maršála jako červa. Vy, Naujocksi, si vezmete na starost technickou stránku operace. Hlavně musíte sehnat schopného rytce, který svede napodobení Tuchačevského rukopisu. Ručíte mi za to, že ten člověk bude držet jazyk za zuby. O ostatním se domluvíte tady s Behrendsem, který také připraví návrh příslušných dokumentů... Máte nějaký dotaz?“

Nebylo na co se ptát.

Nejbližší dvě hodiny strávil Naujocks v Behrendsově kanceláři, projednali podrobnosti a rozdělili si pro začátek dílčí povinnosti. Část dokumentů, údajně pocházejících ze Sovětského svazu, měla být psána na stroji. To znamenalo opatřit vhodný psací stroj s azbukou. Dále sehnat razítka příslušných úřadů i vzory dopisních papírů. A také obstarat padělatele...

Začal závod s časem.

Naujocks se vydal do kartotéky sicherheitsdienstu, ale nenašel v záznamech žádného vhodného rytce. Zato v archivu NSDAP, kam se potom obrátil, si jich z oblasti Berlína a jeho nejbližšího okolí vypsals hned pět. Navštívil první tři, ale pak od dalšího putování upustil. Ti lidé neměli dle jeho soudu potřebný formát. Znechuceně se vrátil na Prinz Albrecht Strasse a začal shánět psací stroj. Zavolał příteli Werneru Götschovi, ten mu však nepomohl. Pak dostal nápad. Vzal auto a zajel do jednoho z módních restaurantů – k Maximovi. Z živé zábavy tam vyrušil nekorunovaného berlínského krále ruské emigrace, který si nechal říkat

„princ Awaloff“ a patřil k hlavním zdrojům informací sicherheitsdienstu nejen o bělogvardějských utečencích, ale i o Sovětském svazu.

„Poradte mi,“ začal Naujocks, „chci doplnit svou sbírku psacích strojů o ruský.“

„Nevěděl jsem, že máte takového zvláštního koníčka...“

„Nemůžete mi dát vhodný tip?“ přerušil ho.

„Vím o jedné firmě, jmenuje se Kleinhanzl nebo nějak podobně. Prodává a opravuje psací stroje. Myslím, že také ruské. Snad by vám mohl starý pán posloužit.“

O pětadvacet minut později měl Naujocks ve voze azbukový psací stroj s docela malými nezdobnými písmeny, přesně takový, jaký potřebovali.

Druhého dne ráno se rozhodl odškrtnout další položku. Rytce. Zbývala mu ze včerejška dvě jména. První návštěva dopadla opět neúspěšně, zato druhá se od začátku jevila velmi slibně. Franz Putzig, nemluvný majitel tiskařské firmy v Berlíně-Zehlendorfu, byl zřejmě nejen zkušeným odborníkem, ale i uvědomělým nacionálním socialistou. Kladl si však podmínku. „Chci dostat písemné potvrzení od NSDAP a vašeho nadřízeného důstojníka, že je to skutečně tajná práce pro stranu.“

Když posléze obdržel orazítkový a parafovaný papír, řekl: „Udělám to.“

Alfred Helmut si oddechl. První část Heydrichova úkolu byla splněna.

Nikoliv však ta nejtěžší. V podzemí Prinz Albrecht Strasse, v laboratoři vybavené nutnými technickými prostředky, začali muži SS-standartenführera dr. Hermana Behrendse s přípravou falešných dokumentů. Není zcela jasné, kdo všechno se této náročné etapy operace, kdy šlo nejen o zhotovení padělků, ale i o jejich věrohodný obsah, vlastně zúčastnil. Svou nevyčerpateľnou intrikánskou inspirací jistě i nadále přispíval sám Reinhard Heydrich, podílel se pravděpodobně také vzdělaný dr. Walter Schellenberg, pozdější šéf celého politického zpravodajství, který počátkem sedmatřicátého roku z Heydrichova pověření vypracoval zpravodajskou studii o vztazích mezi reichswehrem i pozdějším wehrmachtem a Rudou armádou. Akce se možná zúčastnili také spolupracovníci sicherheitsdienstu ruské národnosti, ale detaily jejich podílu jsou zahaleny tajemstvím. Dobře informovaný dr. Wilhelm Höttl tvrdí, že Heydrich si na počátku prací nechal předvést dva zatčené sovětské rozvědčiky, aby se osobně přesvědčil, zda by se snad nehodili k tomuto účelu. Jestli jich potom skutečně využil, není známo.

„Je ovšem bez pochyb,“ uvádí dr. Höttl ve své práci, „že třetí sovětský agent se po rozmluvě s Heydrichem do padělatelské akce skutečně zapojil. Tento muž se dal gestapu v Berlíně dobrovolně k dispozici.“

Nápadná agentova ochota logicky vzbudila v Prinz Albrecht Strasse 8 určitou nedůvěru. Sám dr. Behrends prý – podle Höttla – na rozdíl od Heydricha „věřil, že dotyčný sovětský špion ve skutečnosti nedezertoval, nýbrž měl úkol dostat se k Heydrichovi, a za tím účelem ze sebe dělal přeběhlíka“. Behrends se dokonce vyjádřil v tom smyslu, že původcem padělatelské akce proti Tuchačevskému nebyl ve skutečnosti Heydrich, nýbrž sovětská tajná služba. Heydrich prý byl v tomto případě, aniž by tušil souvislosti, použit sovětskou tajnou službou jako její nástroj.

Věřit tomu můžeme i nemusíme.

Pohlavár sicherheitsdienstu, známý tím, že za všech okolností spoléhal nejraději na vlastní rozum, byl však asi příliš zaujatý svými představami, než aby se nechal v rozhodujících okamžicích ovlivňovat. Ostatně mu asi bylo do značné míry lhostejné, zda jeho činy souběžně prospějí ještě někomu jinému. Usiloval v duchu führerova pokynu o oslabení Rudé armády a na nic jiného se neohlížel. Potřeboval dokumenty, které by podepřely Stalinovu nedůvěru vůči nebezpečně schopnému maršálu Tuchačevskému a lidem jemu blízkým. Potřeboval, aby tyto listiny byly důkladné, dokonalé, hodnověrné do všech detailů. Z čeho vyjít? V německých, Heydrichovi dostupných archivech ležely sice materiály s podpisy Tuchačevského z éry přátelských vztahů obou armád ve dvacátých a částečně třicátých letech, některé dokonce ještě z doby jeho válečného zajetí, ale chyběly závažné spisy z vrchního velení wehrmachtu s podpisy „zkompromitovaných německých důstojníků“ a také nové údaje o Sovětském svazu, o vztazích mezi jednotlivými náčelníky Rudé armády, charakteristiky velitelů, osobní záznamy – tedy to, co by padělkům dodalo zdání autenticity. V kvalitě i kvantitě informací tohoto druhu sicherheitsdienst stále ještě pokulhával za Canarisovým abwehrem.

Muselo proto dojít k setkání vůdců tajných služeb na nejvyšší úrovni. Heydrich vyhledal admirála Canarise a sdělil mu své přání. Chtěl, aby abwehr zapůjčil potřebné spisové složky, zvláště listiny s rukopisy německých generálů von Seckta a von Hammersteina a jejich sovětských protějšků.

Canaris se prý vyjádřil stručně: „Ne!“

Co se událo dál, zůstává dodnes opředené legendami. Dva bezprostřední účastníci hry o sovětského maršála, dr. Walter Schellenberg a Alfred Helmut Naujocks, zanechali po sobě zdánlivě jen romantickou, ve skutečnosti značně spekulativní verzi.

„Chci od vás něco, co jste ještě nedělali,“ měl podle nich říct Heydrich jednou pozdě večer, když do Prinz Albrecht Strasse narychlo svolal veletajnou poradu.

Pokyn, který jim dal, byl skutečně fantastický.

Ještě téže noci se měli vloupat do budovy wehrmachtu na Türpitzufer, rozbít a otevřít tam některé, předem určené sejfy a odnést z nich tolik písemností, kolik unesou. Na důkaz, že nežertuje, sestavil šéf sicherheitsdienstu rovnou na místě tři oddíly po čtyřech mužích a ke každému přidělil osvědčeného kasarského experta. Komanda vyrazila do tmy. Nájezd údajně skončil úspěchem, nikoho z Heydrichových mužů nechytili, nikdo nezburcoval armádu či abwehr, nedošlo k nežádoucímu incidentu s vojáky. Esesmani za sebou smazali stopy založením požáru, který se však nebezpečně rozšířil, takže krátce po jejich odjezdu se museli pustit do práce hasiči. V rukou sicherheitsdienstu se prý tímto způsobem, bez vědomí Canarise a abwehru, ocitly všechny potřebné doklady pro „operaci Tuchačevskij“ ...

V „třetí říši“ bylo možné ledacos.

Toto líčení je však přece jen příliš naivní, než abychom mu mohli jen tak snadno uvěřit.

V sídle štábu wehrmachtu, a speciálně v místnostech tajného archivu, nebyl podle Schellenberga a dvojice Naujocks-Peis ani jediný strážný, který by se postaral o poplach, Heydrichovi lidé šli zcela najisto, požárníci přijeli krátce po odjezdu posledního vozu přepadového komanda... Kdo by nezapochyboval! Pokud Heydrich dokumenty z vojenského archivu skutečně získal a použil je, zdá se pravděpodobnější, že se k nim dostal pomocí některého z příslušníků vrchního velení wehrmachtu nebo štábu abwehru – možná i za mlčenlivého souhlasu nejvyšších míst.

Co dál?

Konečně mohl SS-standartenführer dr. Hermann Behrends začít s pracemi na definitivní podobě působivého souboru kompromitujících materiálů. O tom, co tento listinný celek obsahoval, se prověřitelně nic neví, zůstala tu zase jen nepřilíš důvěryhodná svědectví těch, o nichž jsme již mluvili. Lidé, kteří u toho byli a mohli říci celou pravdu, to však z mnoha důvodů neučinili.

Bylo prý třeba sestavit takový sled dopisů a memorand, který by nezabíhal do přílišných detailů, aby je nebylo možné ověřit, nicméně tak, aby nenechal Moskvu o záměrech Tuchačevského a dalších velitelů na pochybách. V Prinz Albrecht Strasse se dohodli, že se spis bude skládat z různých, napůl autentických hlášení agentů o stycích vrchního velitelství wehrmachtu s Rudou armádou, ze záznamů údajně odposlouchaných telefonických rozhovorů mezi jednotlivými německými štábními důstojníky a z opisů kontrarozvědkou zachycené korespondence. Rozhodující důkazy o neexistujícím spiknutí bylo ovšem třeba od prvního do posledního písmene padělat, především memorandum šéfa abwehru samotnému führerovi,

v němž by Canaris podával důvěrnou zprávu o nelegálních vztazích Tuchačevského k wehrmachtu a navrhoval, že by se jeho lidé mohli do věci zapojit a vyzvědět detaily. Toto memorandum mělo tvořit základní kostru souboru a k němu by byly jako přílohy připojeny ostatní dokumenty, pečlivě orazítkované spisovnou abwehru a opatřené po stranách textu poznámkami, charakteristickými pro Canarise. V kontrastu k rozvláčnému Canarisovu vyjadřovacímu stylu měl Hitler odpovědět stručněji a pověřit celou záležitostí svého důvěrníka a vysokého funkcionáře strany Martina Bormanna. Od něho by zpráva i s přílohami údajně putovala k Heydrichovi se žádostí, aby všichni příslušníci wehrmachtu, jmenovaní v dokumentech, byli postaveni pod dohled. Pak už by stačilo jen málo. V Heydrichově úřadě, dohodla se prý společnost padělatelů, se potom jakoby najde jeden příslušník sicherheitsdienstu, který se pod vlivem finanční tísně rozhodne dokumenty, jejichž závažnost okamžitě pochopí, ofotografovat a za peníze prodat Sovětům.

Zbývalo jen rozhodnout, koho pověřit rolí té zavrženíhodné „černé ovce“...

KDO PŘEDÁ ČASOVANOU BOMBU?

Problematický „milovník pravdy“ Günther Peis píše, že když Alfred Helmut Naujocks přišel do Prinz Albrecht Strasse se zprávou o obstarání schopného rytce, sdělili mu kolegové: „Máš jít k šéfovi.“

„Hovořili jsme s Behrendsem o tom, jak spis Rusům předáme,“ přivítal ho Heydrich. „Navrhl, že uvědomíme Beneše v Československu prostřednictvím jeho zpravodajské služby. Beneš dá bezpochyby zprávu Moskvě... Není to špatné, ale raději bych jednal přímo, prostřednictvím vás a muže, kterého si vyberou Rusové. Můžeme se s nimi spojit využitím našich kontaktů v Praze... Až bude svazek hotov, jenom se zmíním, a už vidím, jak se za několik dní přihlásí. Když k tomu dojde, pamatujte si, že jste to vy, kdo má karty v ruce, vy budete vybírat čas a místo setkání.“

Takže určili mne! uvědomil si Alfred Helmut – a jistě mu v té chvíli nebylo dobře. Věděl, že jedna jediná chybička, jediné neopatrné podřeknutí by mohlo vše pokazit. Jediný krok vedle by zcela znehodnotil veškerou předchozí námahu. Jak by se pak asi zachovali Heydrich a Hitler?

„Zajděte ještě k Behrendsovi,“ končil náčelník, „připravil pro vašeho člověka v tiskárně celou sbírku podpisů...“

Příštího dne přinesl Naujocks první Putzigovy zkušební testy. Heydrich s Behrendsem si je s uspokojením prohlédli. „V pořádku, myslím, že mu to můžeme svěřit,“ rozhodl nakonec Heydrich a předal Alfredu Helmutovi výsledek práce

předních odborníků sicherheitsdienstu i jejich poradců – složku několika padělaných textů.

„Přeji si, abyste nespustil tenhle poklad z očí, a také od toho rytce se nehnete ani na krok. Žádný z konceptů mu nesmí zůstat v ruku. Ani papírek!“

Schylovalo se k večeru, když Naujocks odjel s dokumenty do Zehlendorfu. Seděl pak prý celé hodiny v křesle, četl noviny a kouřil, zatímco Putzig soustředěně pracoval u stolu, obklopen lahvičkami s inkoustem, pery, štětci a ostrými rydly. Čas se vlekl a Naujocks zaháněl touhu po spánku dalšími cigaretami. Občas vstal a pozoroval rytcovy obratné ruce. A pak i první dokumenty, a zejména napodobené podpisy.

Až dlouho po půlnoci odložil Putzig nástroje a řekl: „Hotovo!“

Naujocks již při zběžné prohlídce falzifikátů poznal, že má před sebou špičkové dílo. Shodně se podle něj vyjádřil následujícího dne ráno i na pochvalu obvykle skoupý Reinhard Heydrich. Zaujal ho především věrně napodobený osobní dopis Tuchačevského. Byl psán rukou a papír nepostrádal autentický sovětský vodoznak. Maršál se tu mnohoslovně odvolával na „zásady dohodnuté při předchozím setkání“ a na korespondenci s německým generálním štábem. Naznačoval, že Rudá armáda a wehrmacht mohou zmnohonásobit svou autoritu a dojít k vzájemnému porozumění, jestliže se osvobodí od tíživého diktátu nadřízených sil, jimž obě armády musí proti své vůli sloužit. Dopis končil energickým maršalovým podpisem...

Společnost, která se nad padělky sešla v Heydrichově pracovně, cítila, že se blíží vyvrcholení. Zbývalo ještě požádat samotného Führera o parafu na fingovanou odpověď admirálu Canarisovi a také předat svazek Martinu Bormannovi, který slíbil vlastnoručně připsat smyšlený pokyn ke sledování podezřelých důstojníků wehrmachtu.

Ale to vše byla už vlastně maličkost.

Ještě téhož dne na počátku druhé poloviny dubna sedmatřicátého roku měl prý soubor usvědčujících materiálů proti maršálu Tuchačevskému a jeho společníkům kompletní podobu.

Stačilo ho co nejdůvěryhodněji dopravit na místo určení.

Kudy?

Trasou Berlín-Praha-Moskva? Anebo přímočařeji: z Prinz Albrecht Strasse pomocí prostředníka rovnou do Kremlu?

Přijmeme-li tezi, že vůbec nějaké podobné materiály včas došly tam, kam v pravý čas dojít měly, pak otázka cesty padělků z „třetí říše“ do hlavního města Sovětského svazu patří k nejméně vyjasněné etapě „operace Tuchačevskij“ – a i současní historici a badatelé, k nimž se v poslední době v rámci objasňování „bílých míst“ v historii své země přidali také ruští odborníci a publicisté, si vzájemně protiřečí.

Muž, který se na věci podílel, Walter Schellenberg, ve svých pamětech leccos jen naznačuje. Heydrich prý nakonec prosadil svou myšlenku, že by bylo nejlepší uvědomit Stalina opět prostřednictvím Prahy. Podruhé v necelém půlroce se tak měl prezident dr. Beneš nevědomky stát spojencem sicherheitsdienstu. „Jedním z našich diplomatických agentů,“ napsal o tom Schellenberg, „který pracoval pod SS-standartenführerem Böhmem, byl německý emigrant žijící v Praze. Jeho prostřednictvím se Böhme spojil s důvěrným přítelem dr. Beneše... Dr. Beneš okamžitě napsal osobní dopis Stalinovi, jehož odpověď přišla stejným kanálem zpět zase až k Heydrichovi a žádalo se v ní o navázání kontaktu s jistým pracovníkem sovětského velvyslanectví v Berlíně.“ Takový je Schellenbergův pohled na věc.

Poněkud odlišný uvádí ve své knize další bývalý činovník sicherheitsdienstu dr. Wilhelm Höttl. Tvrdí, že výchozí plán počítal s možností využít pro daný účel československé zpravodajské služby, o jejichž dobrých kontaktech se Sověty se všeobecně vědělo.

Lze mít v obou případech výhrady, ale ověřitelných protiargumentů není nazbyt.

Skutečně tu sehrála roli i československá tajná služba?

Autor této knihy koncem šedesátých let osobně položil tuto otázku mužům, kteří nejlépe mohli odpovědět: tedy všem žijícím důstojníkům našich předválečných zpravodajských složek. Zde jsou jejich autentické odpovědi.

Emil Strankmüller: „Vyloučeno! Sledovali jsme všechny mocenské složky Německa velmi pozorně a vyhodnocovali jsme každý detail, který by pro nás mohl mít význam. Věděli jsme i o jednáních sovětských generálů v Berlíně, ale za dané situace jsme tomu nepřikládali z našeho hlediska nebezpečný podtext, protože jsme se Sověty proti nacistům účinně spolupracovali a doba, kdy se Stalin spikne s Hitlerem proti Polsku, byla tehdy ještě daleko. Přes naši zpravodajskou ústřednu ty falešné dokumenty, namířené proti Tuchačevskému a jeho druhům, určitě nešly. Je ovšem škoda, že to Němci aspoň nezkusili – třeba by se všechno vyvi-

nulo docela jinak. Němci nás ale znali a věděli, že jim hned tak něco nespolkneme. Také dr. Beneš se mi při častých rozhovorech, které jsem s ním vedl za války v Londýně, zmínil pouze o jediném případě, kdy bona fide informoval Moskvu.“

František Fryč: „Z mého služebního zařazení vyplývalo, že veškeré informace výzvědného charakteru procházely v době, o které mluvíme, přes můj pracovní stůl, doslova tedy mýma rukama. Evidoval jsem je, pořizoval kopie pro tematicky členěný archiv, kontroloval jsem jejich hodnověrnost a analyzoval, zda nejde o padělek. Považuji za nepravděpodobné, že by Němci volili při této hře cestu přes nás, bylo by to od nich velmi nerozumné – a hlupáci oni nebyli, to určitě ne. S tím jsme asi neměli nic společného, aspoň já o tom nevím. A pokud by se touto věcí nějak okrajově zabýval náš šéf Moravec, dozvěděl bych se to od něho – dříve, nebo později.“

Ludvík Klen: „Specializoval jsem se tehdy na Německo. Armádní složky s tím neměly co do činění. Nelze samozřejmě vyloučit využití nějakého utajeného diplomatického kanálu, ale pochybuji, že by se podařilo tak důkladně to jednou provždy udržet pod pokličkou. Lidé jsou přece jenom lidé a celoživotní mlčenlivost zvládne jen málokdo.“

František Šlégr: „Pracoval jsem před válkou ve zvláštní československo-sovětské ústředně, která měla krycí jméno VONAPO 20 a sídlila v jedné vilce v blízkosti dnešního pražského sídliště Petřiny. Měli jsme se Sověty četné a různorodé pojaté kontakty, ale přes nás to Heydrich nezkoušel.“

Shodný názor vyjádřili v osobních rozhovorech i další bývalí zpravodajci: Josef Fořt, Alois Frank, Jaroslav Tauer a další. Odlišný je ve vztahu k celé záležitosti pouze názor generála v. v. Oldřicha Tichého, v roce 1937 podplukovníka naší armády a vedoucího ofenzivního zpravodajství proti Německu, který v roce 1987 poskytl historikovi doc. dr. Jaroslavu Valentovi toto dosud tajené sdělení: „Pokud náš někdejší šéf podplukovník František Moravec píše ve svých pamětech, že v téhle kauze vůbec o ničem nevěděl, není to pravda. Tehdy mi Moravec z očí do očí řekl v mé kanceláři, přes níž musel procházet do své, že byl spolu s plukovníkem Hájkem pozván na Hrad k prezidentovi, aby se vyjádřil k dokumentu, který dr. Beneš dostal od vyslance Mastného. Mastný ten dokument vlastnoručně přivezl z Berlína a obsah se týkal údajné zrady Tuchačevského a jeho nepřátelské spolupráce s Němci. Moravec při svých ohlédnutích po životě všechno tohle popírá – a to zřejmě vzhledem k neslýchaným likvidačním důsledkům, které ta záležitost o něco později v Moskvě měla. Mnohokrát jsem uvažoval, proč mi to v té době Moravec řekl. Vysvětluji si to jeho tehdejší zvláštní náladou, rozčilením, vědomím až osudové závažnosti věci, k níž se měl vyjádřit. Snad pociťoval i potřebu se uvolnit, někomu se

s tím, na co myslel, svěřit, pravděpodobně se chtěl také trochu pochlubit. Ten náš rozhovor se odehrál krátce po Moravcově návratu z Hradu, ještě téhož dne. A když o tom všem zpětně uvažuji, připadá mi navýsost logické, že by dr. Beneš nepředal Stalinovi jakoukoliv zprávu podobného charakteru, aniž by se dotázal vojenských zpravodajců, jichž si nesporně vážil, na jejich zasvěcené mínění.“

A co k věci uvádí další z účastníků, Alfred Helmut Naujocks, respektive jeho „mluvčí“ Günther Peis?

Trvají na tom, že Heydrich asi skutečně využil svých pražských kontaktů, o kterých říkal Naujocksovi, a upozornil ve sféře tajných služeb kohosi, kdo pracoval i pro Rusy. Pak se už muselo jen čekat. Dny napjaté nejistoty to byly především pro Alfreda Helmuta, protože jemu bylo určeno, aby měl ze strany sicherheitsdienstu v této věci poslední slovo...

Konečně prý přišla smluveným způsobem výzva ke schůzce!

V jedné z kavárniček berlínského městského centra se Naujocks sešel se zanedbaně vyhlížejícím mužem. Byl prý hubený, měl bledý obličej a představil se značně neurčitě. „Jmenuji se Hans,“ řekl.

Podali si ruce.

„Náš společný přítel v Praze,“ šel agent rovnou k věci, „mne požádal, abych vás vyhledal. Říkal, že máte na srdci záležitost, která by mohla zajímat mé šéfy.“

Naujocks přikývl, a když si pak vyjeli za město, aby měli větší klid, přidal pár podrobností. V roli prodejného muže sicherheitsdienstu, který se rozhodl zbohatnout prostřednictvím zrady, seznámil svého společníka s údajným původem dokumentů a vykládal mu přichystanou historku o tom, jak přes Canarise, Führera a Bormanna putoval spis do Heydrichovy úřadovny, a tedy jemu do rukou. Vysvětlil také, že se shodou okolností dostal do určité finanční tísně, proto volí tento způsob – a dodal, že věc spěchá, protože nebude mít materiály k dispozici déle než do příštího dne.

„Kolik?“ věcně se otázal zájemce.

„Padesát tisíc marek,“ stejným tónem odpověděl nabízející.

Hans se zamračil. „To je hodně. Nevím, jestli budeme ochotni dát tak vysokou částku. Sám to rozhodnout nemohu.“

„Dobře. Budu zítra odpoledne sedět v té samé kavárně jako dnes...“

Vrátili se do Berlína a Naujocks se po rozloučení rozjel do laboratoře a čtyřikrát ofotografoval všechny dokumenty. Záměrně volil nepříliš kvalitní osvětlení, aby

pozitivy působily dojem amatérské, uspěchané práce – to mu ostatně poradil Heydrich. Po vyvolání vybral z každé čtveřice kopií tu nejzdařilejší a ostatní zničil. Zůstalo mu na stole patnáct nedoschlých fotografií, které představovaly kromě všech ostatních důsledků i hodnotu padesáti tisíc marek.

Neznámý agent byl druhého dne přesný.

„Zaplatíme,“ řekl.

Dohodli se, že odjedou do hotelu Astoria.

Tam si na posteli přetopeného pokoje předali obsah svých aktovek. Naujocks začal počítat peníze a jeho partner listoval v dokumentech.

Náhle prý vykřikl překvapením: „To je neuvěřitelné!“

Držel v ruce padělek Tuchačevského osobního dopisu.

Mlčky pak sešli dolů a rozešli se, aniž by se na sebe ještě podívali. Naujocks zamířil do Prinz Albrecht Strasse, kde se ho Heydrich vyptával na každý detail setkání...

Odehrálo-li se vše takhle, anebo aspoň skoro takhle, vyhlíželo to nadějně. Tím větší by v tom případě bylo jejich očekávání věcí příštích.

STALINŮV ÚDER

První hodiny května sedmatřicátého roku.

Do Londýna se s časovým předstihem začaly sjíždět delegace ke korunovaci nového britského krále, zatímco v Moskvě se konala tradiční prvomájová přehlídka. Maršál Tuchačevskij přijel na Rudé náměstí jako první z generality. Procházel se s rukama v kapsách pláště a prohlížel si okolí. Pak se dostavil maršál Jegorov, zaujal své místo na tribuně nad Leninovým mauzoleem, ale Tuchačevského přítomnost jako by vůbec nevzal na vědomí. Objevil se šéf politické správy armády generál Gamarnik, kterému také zbývalo již jen několik týdnů života. Ani on maršála nepozdravil... Když pak skončila vojenská přehlídka, Tuchačevskij nečekal na tradiční průvod Moskvanů a stále s rukama v kapsách náměstí opustil.

To vše zcela jistě něco znamenalo.

Ještě ne srážku, ale rozhodně už její varovnou předzvěst.

Dva dny po přehlídce, třetího května, obdrželo britské velvyslanectví v Moskvě potřebné dokumenty pro žádost o vydání víz pro Michaila Nikolajeviče Tuchačevského a další členy sovětské delegace, kteří se měli zúčastnit londýnské korunovace.

O čtyřiačacet hodin později však nastal překvapivý zvrát.

Že by, jak se leckdo domnívá, právě nyní došla do Moskvy tajná zásilka z Berlína?

Čtvrtého května sdělili Britům, že maršál Tuchačevskij onemocněl. Jeho místo v delegaci, odjíždějící vzdát hold novému králi, zaujal admirál Orlov. Dvanáctého května, v den korunovace Jiřího VI., oznámil evropský tisk, že v Sovětském svazu se opět zavedl systém politických komisařů u nejvyšších velitelství. Napříště museli spolupodepsat každý vojenský rozkaz.

To již nebyla předehra, to byl počátek dlouho připravované akce k oslabení společenské pozice Rudé armády.

Michaila Nikolajeviče Tuchačevského vzápětí zbavili funkce náměstka ministra obrany a určili ho za velitele Povolžského vojenského okruhu. Také jiní význační armádní hodnostáři, například generál Iona Emmanuilovič Jakir, velitel vojenského okruhu se sídlem v Kyjevě, měli bez vysvětlení přejít na jiná působiště. Dobře informovaný dopisovatel anglického deníku Morning Star hlásil z Moskvy, že proces s někdejší všemocným šéfem NKVD Jagodou se odložil na neurčito, protože obžalovaný ve svých výpovědích „obvinil mnoho čelných sovětských činovníků“.

Byl mezi nimi i Tuchačevskij?

Je to možné. Gennadij Jagoda, který měl na svědomí tolik zločinů a nerozpakoval se inspirovat své podřízené i k mučení vyslýchaných, teď přece bojoval o vlastní kůži – a byl asi ochoten k čemukoliv, co by mu dalo šanci na přežití.

Maršál se však nemínil vzdát.

Cítil kolem sebe podezíravý odstup a popuzovalo ho to. Ivan Fjodorovič Kudriavcev, jeho osobní šofér, který u něho pracoval již od osmnáctého roku, se ho tehdy zeptal, proč je v posledních dnech tak zamyšlený. Řekl, že se o něm vymýšlejí všelijaké báchorky. „Napište Stalinovi,“ poradil řidič. A Tuchačevskij mu odpověděl, že už tak učinil. S vojenskou přímostí žádal zřejmě nejmocnějšího muže v zemi o vysvětlení.

Pokusili se ho ještě na krátký čas uchlácholit. Na korunovací do Londýna prý nemohl odjet, protože se na něho ve Varšavě připravoval vražedný útok, a vše ostatní jsou běžné změny, ke kterým tu a tam dochází v ozbrojených silách každé země světa.

Lhali mu do očí.

Mezitím už totiž šéf NKVD Nikolaj Ivanovič Ježov vypsal na Tuchačevského takzvanou ustanovku – znamenalo to, že nařídil jeho soustavné sledování; nyní šlo již jen o dny.

Moskva se k němu obracela zády nejen v přeneseném, ale i doslovném významu slova. Michail Nikolajevič Tuchačevskij opouštěl hlavní město a odjížděl pře-